

Εισαγωγή στο δίκαιο ΕΕ

1^η και 2^η Διάλεξη : Βασικά σημεία

I. Ορισμοί –Ιστορικά στοιχεία

Ορισμός Δικαίου ΕΕ : Σύστημα κανόνων νομικά δεσμευτικών που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία των οργάνων της ΕΕ , τη συμπεριφορά των υποκειμένων του δικαίου της ΕΕ και τη δικαστική επίλυση των διαφορών μεταξύ των υποκειμένων αυτών. **Το δίκαιο ΕΕ συνιστά υποσύνολο του Ευρωπαϊκού δικαίου** , το οποίο αφορά τους θεσμούς που διέπουν την διακρατική συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο και συνεπώς όχι μόνο την ΕΕ αλλά και το Συμβούλιο της Ευρώπης. Το δίκαιο που θεσπίστηκε στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι πρωτίστως η ΕΣΔΑ .

Η ΕΕ υποκαθιστά και διαδέχεται την ΕΚ. Αντικαθίσταται έτσι η ισχύουσα μέχρι τότε (Δεκέμβριος 2009) διάκριση μεταξύ ΕΕ και ΕΚ από μια (ενιαία) ΕΕ που διαθέτει νομική προσωπικότητα και έχει την εξουσία σύναψης διεθνών συνθηκών και συμμετοχής (με την ιδιότητα του μέλους) διεθνών οργανισμών.

Η ΕΕ βασίζεται στη ΣΕΕ και τη ΣΛΕΕ.

Η Συνθήκη της Λισσαβόνας δεν κατήργησε ούτε αντικατάστησε τα προγενέστερα κείμενα των Συνθηκών, αλλά απλώς τροποποίησε τις διατάξεις τους. Συγκεκριμένα τροποποίησε τη προγενέστερη συνθήκη για την ΕΕ , η οποία τέθηκε σε ισχύ με την Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1993. Η εν λόγω συνθήκη αν και διατηρεί την ονομασία της αλλάζει δομή και περιεχόμενο. Η Συνθήκη της ΕΚ μετονομάζεται σε ΣΛΕΕ. Η ΣΕΕ και η ΣΛΕΕ έχουν το ίδιο νομικό κύρος . Πέραν αυτών η νέα Συνθήκη περιλαμβάνει και σειρά Πρωτοκόλλων (37) και δηλώσεων των κρατών μελών. Τα Πρωτόκολλα είτε εξειδικεύουν και ορίζουν τις λεπτομέρειες εφαρμογής των διατάξεων των Συνθηκών, είτε ορίζουν τον οργανισμό λειτουργίας των Οργάνων της Ένωσης ή το καταστατικό του ΕΣΚΤ , της Ε.Τρ. Επενδύσεων. Οι δηλώσεις παρέχουν ερμηνευτικά εργαλεία για την αναζήτηση του αληθούς νοήματος των Συνθηκών.

Μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας καταργούνται οι τρεις πυλώνες. Η Ένωση δεν στηρίζεται πλέον στους τρεις αυτούς πυλώνες οι οποίοι ενσωματώνονται στην Ένωση. Το διακυβερνητικό στοιχείο ατονεί χάριν της περαιτέρω προώθησης και εμπάθυνσης της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης.

II . Φύση της έννομης τάξης της Ένωσης (του δικαίου ΕΕ)

Υπόθεση **Van Gend en Loos** (26/62) (“Έννομη τάξη Διεθνούς Δικαίου”)

Υπόθεση **Costa Enel** 6/64, “Ιδιαίτερη έννομη τάξη “ (Ένωση Δικαίου –Αρχή του κράτους δικαίου).

A. Η Ένωση ως Διεθνής Οργανισμός –Διατάξεις της ΣΕΕ που αντανακλούν τον «διεθνούς δικαίου» χαρακτήρα του δικαίου της ΕΕ

Άρθρο 2 ΣΣΕ (Θεμελιώδεις αξίες της Ένωσης που είναι κοινές σε όλα τα κράτη μέλη και δεσμεύουν τόσο τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, όσο και τα εθνικά όργανα)

Άρθρο 7 ΣΕΕ (Μηχανισμός αναστολής δικαιωμάτων κράτους μέλους σε περίπτωση διαπίστωσης από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο σοβαρής και διαρκούς παραβίασης των αρχών του άρθρου 2)

Άρθρο 49 ΣΕΕ (Ουσιαστική προϋπόθεση προσχώρησης νέου κράτους στην Ένωση ο εκ μέρους του κράτους αυτού σεβασμός και η προαγωγή των αρχών του άρθρου 2)

Άρθρο 50 (Μηχανισμός εκούσιας αποχώρησης κράτους μέλους από την ΕΕ- Λυδία λίθος για την πορεία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης;)

Άρθρο 3 ΣΕΕ : Περιέχει τους στόχους πολιτικούς, οικονομικούς και κοινωνικούς της Ε.Ε. Οι στόχοι αυτοί συμβάλλουν στην οριοθέτηση του πεδίου των αρμοδιοτήτων της Ένωσης και συνιστούν ερμηνευτικά εργαλεία για την αναζήτηση , μέσω της τελεολογικής ερμηνείας , του αληθινού νοήματος των διατάξεων των Συνθηκών. Αυτό που αξίζει να τονισθεί είναι η «κοινωνικοποίηση» του στόχου της εσωτερικής αγοράς, καθώς επίσης η διάταξη που αναφέρεται στην διεθνή ταυτότητα της Ένωσης και στο ρόλο της για την διεθνή προώθηση των αξιών της , της ειρήνης και της αειφόρου ανάπτυξης του πλανήτη. Η διακήρυξη του σεβασμού του διεθνούς δικαίου και των αρχών του καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ επιβεβαιώνει την ανάγκη

αρμονικής συνύπαρξης του ενωσιακού δικαίου με το διεθνές δίκαιο. Το άρθρο 3 εφαρμόζεται μόνο συνδυαστικά με άλλες διατάξεις και όχι μεμονωμένα. Η επίτευξη των στόχων του άρθρου 3 πρέπει να γίνεται με πρόσφορα μέσα και με σεβασμό, μεταξύ άλλων, στις αρχές της αναλογικότητας και της επικουρικότητας.

Άρθρο 4 ΣΕΕ: Επιβεβαίωση του τεκμηρίου αρμοδιότητας των κρατών μελών- Σεβασμός της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών που είναι σύμφυτη με την Συνταγματική και Πολιτική τους δομή και τις ουσιώδεις λειτουργίες του κράτους- Αρχή της καλόπιστης συνεργασίας με την μορφή θετικών υποχρεώσεων και υποχρεώσεων παράλειψης- Η αρχή αυτή αντανακλά την παραδοσιακή αρχή της καλής πίστης στο διεθνές δίκαιο δεσμεύει δε όχι μόνο τα κράτη μέλη, αλλά και τα Όργανα της Ένωσης. Η διάταξη αυτή δεν αναπτύσσει από μόνη της άμεσο αποτέλεσμα, αλλά εφαρμόζεται επικουρικά και σε συνδυασμό με ειδικές διατάξεις των Συνθηκών. Έχει συμβάλλει καθοριστικά στην αναγνώριση της αποζημιωτικής ευθύνης των κρατών που παραβιάζουν διατάξεις του ενωσιακού δικαίου που απονέμουν δικαιώματα σε ιδιώτες, αλλά και στην διασφάλιση της αποτελεσματικής εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης.

Άρθρο 6 ΣΕΕ : Η διάταξη αυτή επιβεβαιώνει τη προσήλωση της ΕΕ στη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναγκαιότητα αναγνώρισης της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως αναπόσπαστου τμήματος των γενικών αρχών του δικαίου της ΕΕ που είναι κοινές στα κράτη μέλη (340 ΣΛΕΕ). Για το σκοπό αυτό η νομολογία εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών και από τις διεθνείς συνθήκες. Η ΕΣΔΑ κατέστη η κύρια πηγή έμπνευσης. Ήδη το άρθρο 6 ΣΕΕ αναφέρεται στο Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του προσδίδει ισότιμη νομική ισχύ με τις Συνθήκες. Ο Χάρτης περιέχει, εκτός από τα πολιτικά και τα αστικά δικαιώματα, τα δικαιώματα (ελευθερίες) που κατοχυρώνουν οι Συνθήκες, καθώς και κοινωνικά δικαιώματα. Δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της ΕΕ, ούτε θεσπίζει νέες αρμοδιότητες υπέρ της Ένωσης. Δεσμεύει τα θεσμικά όργανα της ΕΕ αλλά και τα κράτη μέλη, μόνο όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της ΕΕ. Δεν καθίσταται δηλαδή η ΕΕ, μέσω του Χάρτη, ο κατ' εξοχήν υπερεθνικός οργανισμός προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά απλώς δημιουργείται από το Χάρτη ένα πρόσθετο επίπεδο νομικής προστασίας και θεσμικής θωράκισης των εν λόγω δικαιωμάτων.

Η διάταξη του άρθρου 6 ΣΕΕ προβλέπει την προχώρηση της Ε.Ε στην ΕΣΔΑ. Πρόσφατα όμως το Δικ. ΕΕ στη γνωμοδότησή του 2/13 (18 Δεκεμβρίου 2014) θεώρησε ότι το σχέδιο της σύμβασης προσχώρησης δεν ήταν συμβατό με την ενωσιακή έννομη τάξη, καθώς παραβίαζε την αυτονομία της. Πράγματι όπως έκρινε το Δικαστήριο ΕΕ το εν λόγω σχέδιο προσχώρησης θα μπορούσε να οδηγήσει στην προσβολή της αποκλειστικής αρμοδιότητας που το Δικαστήριο απολαμβάνει στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής (άρθρο 267 ΣΛΕΕ), καθώς επίσης και στη

προσβολή της αποκλειστικής, κατά το άρθρο 344 ΣΛΕΕ, αρμοδιότητας του εν λόγω δικαστηρίου να κρίνει επί διαφορών μεταξύ των κρατών μελών ή μεταξύ αυτών και της Ένωσης που αναφέρονται μεν στην ερμηνεία και εφαρμογή των περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων διατάξεων της ΕΣΔΑ, πλην όμως εμπίπτουν στο καθ' ύλη πεδίο εφαρμογής της ΕΕ και συναφώς και στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της. Αυτό θα συμβεί καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 33 της ΕΣΔΑ, οι εν λόγω διαφορές εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου του Στρασβούργου. Το άρθρο 33 της ΕΣΔΑ αντιβαίνει συνεπώς ευθέως στο άρθρο 344 ΣΛΕΕ, καθώς καταργεί την εκεί προβλεπόμενη αποκλειστική αρμοδιότητα του δικαστηρίου ΕΕ να επιλύει παρόμοιες διαφορές.

Άρθρο 48 ΣΕΕ: Αναθέωση των Συνθηκών (Συνήθης διαδικασία-απλοποιημένη διαδικασία)

Β) Αυτονομία της Ενωσιακής έννομης τάξης

1. Χαρακτηριστικά που την διακρίνουν από τη διεθνή έννομη τάξη και συναφώς διακρίνουν και το δίκαιο της ΕΕ από το κλασσικό δημόσιο διεθνές δίκαιο

α) Οι κλασσικές διεθνείς συνθήκες είναι συνθήκες συνεργασίας : Κάθε συμβαλλόμενο κράτος διατηρεί την αυτοτελείά του και τα δικαστήριά του έχουν την αρμοδιότητα να προσδιορίσουν το περιεχόμενο και την έκταση εφαρμογής της συμφωνίας. Δεν υπάρχει δυνατότητα ή μηχανισμός ομοιόμορφης ερμηνείας και εφαρμογής των διεθνών συνθηκών. Η δημιουργία δικαιωμάτων υπέρ των ιδιωτών στο δημόσιο διεθνές δίκαιο εξαρτάται από την πρόθεση ή τη βούληση των συμβαλλομένων μερών. Αντίθετα η ΣΕΕ και η ΣΛΕΕ ανήκουν στη κατηγορία των συμφωνιών ενοποίησης, άλλως των συμφωνιών «διαιρεμένης» κυριαρχίας.

β) Η δεύτερη ουσιώδης διαφορά είναι ότι οι ΣΕΕ και ΣΛΕΕ εγκαθιδρύουν δικαιοδοτικά όργανα με αποκλειστική και υποχρεωτική δικαιοδοσία για την επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών μελών ή μεταξύ αυτών και της Ένωσης (Άρθρο 344 ΣΛΕΕ, απόφαση C-459/03, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας). Αυτό δεν ισχύει στο διεθνές δίκαιο, όπου η δικαιοδοσία του διεθνούς δικαστηρίου είναι προαιρετική.

γ) Προστασία των ατομικών δικαιωμάτων : Διαφορετικότητα των πηγών - Πολυεπίπεδο σύστημα προστασίας (Κοινές Συνταγματικές παραδόσεις-ΕΣΔΑ-Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων)-Αναγνώριση πρόσθετων δικαιωμάτων στην ΕΕ σε σχέση με τα αντίστοιχα δικαιώματα της ΕΣΔΑ -Κανόνες άρσης συγκρούσεων μεταξύ των θεμελιωδών δικαιωμάτων (Υποθέσεις Omega, C-36/02 και Viking Lines, C-438/05).

δ) Η προστασία του πυρήνα των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ένωσης εμποδίζει την εφαρμογή ακόμα και των προγενέστερων κανόνων του διεθνούς δικαίου στην ενωσιακή έννομη τάξη

ε) Ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής (άρθρο 267 ΣΛΕΕ) διαφοροποιεί το ενωσιακό από το δημόσιο διεθνές δίκαιο.

δ) Η εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων δεν είναι αναγκαία για την ενεργοποίηση του συστήματος δικαστικής προστασίας της Ένωσης, ιδίως δε για το παραδεκτό της προσφυγής κατά κράτους μέλους λόγω παράβασης του δικαίου της Ένωσης.

ε) Η γνωστή στο διεθνές δίκαιο ένσταση μη εκπληρωθέντος συναλλάγματος δεν μπορεί βάσιμα να προβληθεί στο πλαίσιο της ενωσιακής έννομης τάξης.

2. Αυτονομία της ενωσιακής έννομης τάξης, έναντι του εσωτερικού δικαίου των κρατών μελών

α) Ορολογία (Διαφοροποίηση του εννοιολογικού περιεχομένου ταυτόσημων όρων- Αρχή της αυτόνομης ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, ενδεικτικά υπόθεση C-201/02, επίσης η νομολογία που αναφέρεται στην προστασία της δημόσιας τάξης)

β) Οι νομικές κατηγορίες του εσωτερικού δικαίου δεν απαντούν στο δίκαιο της ΕΕ ή δεν έχουν αντίστοιχη νομική σημασία (Διαφορές ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, κατάταξη των κλάδων δικαίου, Αναγνώριση αρχών που δεν απαντώνται στις έννομες τάξεις των κρατών μελών, όπως είναι η αρχή της προφύλαξης- υπόθεση C-236/01, Monsanto)

γ) Ιδιαίτερη σημασία της νομολογίας στην έννομη τάξη της Ένωσης (Επιτελεί δικαιοπαραγωγικό ρόλο με τους περιορισμούς του δικαιοδοτικού λειτουργήματος)

δ) Διάφορη αντιμετώπιση και σημασία των γενικών αρχών του δικαίου (108/63, Merlini).

III Υποκείμενα της Ενωσιακής έννομης τάξης

- Κράτη μέλη και η ίδια η Ένωση
- Ιδιώτες (Πρωτογενές - παράγωγο δίκαιο)

IV. Αρμοδιότητες

Δοτές (άρθρο 5 ΣΕΕ, 13 ΣΕΕ, 7 ΣΛΕΕ, 288 ΣΛΕΕ)

Ρητές -σιωπηρές (Γνωμοδότηση 1/76 και 1/94, υπόθεση 3/76, 4/76 και 6/76, KRAMER : Το Δικαστήριο δέχεται ότι «η αρμοδιότητα για την ανάληψη διεθνών υποχρεώσεων μπορεί να προκύπτει όχι μόνο **από ρητή απονομή από τη Συνθήκη**, αλλά επίσης να **απορρέει σιωπηρά** από τις διατάξεις της. Το Δικαστήριο δέχθηκε, κυρίως, ότι κάθε φορά που το κοινοτικό δίκαιο θέσπισε υπέρ των κοινοτικών οργάνων αρμοδιότητες επί του εσωτερικού πεδίου για την επίτευξη καθορισμένου στόχου, η Κοινότητα έχει την αρμοδιότητα να αναλάβει τις αναγκαίες για την επίτευξη του εν λόγω στόχου διεθνείς υποχρεώσεις, ακόμα και όταν δεν υφίσταται σχετική ρητή διάταξη) –**επικουρικές (γενική εξουσιοδοτική διάταξη του άρθρου 352 ΣΛΕΕ).**

Αποκλειστικές –συντρέχουσες –υποστηρικτικές

Αρχές που διέπουν την άσκηση των αρμοδιοτήτων της ΕΕ

- **Αναλογικότητα (διέπει την άσκηση όλων των αρμοδιοτήτων της ΕΕ)**
- **Επικουρικότητα (διέπει την άσκηση των λοιπών αρμοδιοτήτων της Ένωσης)**

